

DİL BECERİLERİNİN KAZANILMASINDA “GÖZLEM”İN YERİ

Doç. Dr. Murat ÖZBAY

Gazi Üniversitesi

Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Başkanı

ÖZET

İletişimin temeli dile dayanır. Sosyal hayatı dile bağlı olan bireyler iyi birer dil becerisine de sahip olmalıdırlar.

Eğitim-öğretim faaliyetlerinin amacına ulaşip ulaşmadığını kontrol etmeye yönelik olarak gerçekleştirilen çalışmaların temel problemini, sosyal hayattaki ilişkiler ağı içerisinde başarılı olmayı hedefleyen bireylerin ihtiyaç duyduğu düşünme ve dil becerilerinin onlara problem çözme davranışları doğrultusunda kazandırılıp kazandırılmadığı oluşturmaktadır.

Dil eğitimi-öğretimi uygulamalarına ilişkin olarak yapılan araştırmalar düz anlatım ve ezber yoluyla öğrenmenin, öğretim ortamının hakim belirleyicisi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu tür bir uygulamada edilgen konumda kalan bireylerin etkin bir konuma geçmeleri açısından sunulabilecek alternatiflerden birisi de “gözlem” ağırlıklı uygulamalardır.

Dil edinimi sürecinde temel dil becerilerini (okuma, dinleme, konuşma, yazma) kazanmaya çalışan bireylere bilgi kaynakları hakkında birden fazla alternatif sunan yaklaşımların daha etkili ve verimli sonuçlar doğuracağı açıktır. Bunlar arasında sayabileceğimiz gözlem, artık beşinci bir dil becerisi olarak literatürdeki yerini almış bulunmaktadır.

Temel dil becerilerini kazanma sürecinde sosyalleşmeye ve davranışlarını bu doğrultuda geliştirmeye çalışan bireyler, rahatlıkla “görsel inceleme ve araştırma” seçeneğinden yararlanabilirler.

Giriş

İnsanoğlunun sahip olduğu dil becerisi genel bir sınıflamayla “anlama” ve “anlatma” olarak karşımıza çıkar. “Anlama” kendi içinde *okuma* ve *dinleme*; “anlatma” ise *konuşma* ve *yazma* başlıkları altında ele alınmaktadır. Okuma, dinleme, konuşma ve yazma, dört temel dil becerisi olarak kabul edilir. Sözü edilen dört temel dil becerisinin edinilmesinde, bu becerilerle iç içe geçmiş bazı unsurlar da vardır ki bunlar, dilin öğrenilmesi ve kullanılması sırasında çok önemli görevler üstlenirler. Hatta Batı’da temel dil becerileri sayılırken bunların yanında “görsel inceleme ve araştırma” becerilerine de yer verilmektedir. (Tompkins; 1998: 25). Bunun nedeni olarak da insanın etrafında yer alan görsel unsurların onun hayatında çok önemli bir yer tutması gösterilmektedir.

Bu çerçeveden bakıldığında dil becerileri ile iç içe geçmiş unsurlardan birisi olan “gözlem”, farklı açılardan ele alınarak değerlendirilebilir.

Gözlem

Gözlem, Türkçe Sözlük’te “*bir nesnenin, olayın veya bir gerçeğin niteliklerini bilmek amacıyla dikkatli ve plânlı olarak ele alınıp incelenmesi, müşahede*” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK: 1988). Bu tanımdan hareketle gözlem yapmadaki temel amacın gözlenen şeyi “anlama, kavrama” olduğu söylenebilir. Gözlem yoluyla bilgi edinme, aslında çok eski bir tekniktir. Zamanla insanoğlu, gözlemlerini sınıflandırmış ve yeni gözlemlerini öncekilere ekleyerek bunları, hayatını kolaylaştırmak için kullanmıştır.

Gözlemin yalnızca “göz” ile yapılan bir faaliyet olduğunun düşünülmesi, şüphesiz “gözlem”in, “göz” kelimesinden türemiş olmasından kaynaklanıyor. Gözlem sırasında duyu organlarımızın, duruma göre, biri veya birkaçı birden kullanılabilir. Gözlemin asıl organı göz olmakla birlikte gözleme işi, sadece gözün değil bütün duyu organlarının katıldığı bir faaliyettir.

Gözlem konusunu ele alırken “bakmak” ve “görmek” kavramları üzerinde de durmakta yarar vardır. Türkçe Sözlük’te “bakmak” kelimesi “*baktışı bir şey üzerine çevirmek*”, “görmek” kelimesi ise “*1. göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak, seçmek. 2. anlamak, kavramak, sezmek. 3. belirli bir zaman içinde bir olaya tanık olmak, bir olayı izlemek. 4. gözlerin görmediği durumlarda başka duyu organlarıyla algılamak.*” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK; 1988). Bu iki kelimenin içerdiği anlamlar, Türkçe Kökler Sözlüğü’nde de şöyle yer almaktadır:

bakmak: anlama, yardım, eğitim, koruma, kollama, tarım, yetiştirme, kavrama, özenme, öykünme, besleme, düşünme, düzenleme, gelişme.

görmek: kavramak, anlamak, tanımak, algılamak, öğrenmek, sezmek, düşünmek, konuşmak (Eyuboğlu; 1989: 44-83).

Bu tanımlardan, bakmak ile görmek arasında bir hayli fark olduğu anlaşılmaktadır. Her "bakan" göremez. "Görmek", bakılan şeylerdeki ayrıntıları fark edebilmek demektir. "Görme"nin içinde *bakmak* vardır; ama *bakmanın* içinde *görme* olmayabilir. Bu da her *bakmanın* görememesinden kaynaklanır.

Basit bir örnekle, hem gözlemin yalnızca gözle yapılmadığı hem de gözlem ile dinleme becerisi arasındaki ilişki görülebilir: Annesinin, yemeğin *tadına* diliyle *baktığını*, sonra 'tuzlu' dediğini gözlemleyen bir çocuk, dil becerisi olarak, 'bak-' sözcüğünün farklı bir anlamını öğrendiği gibi, aynı yemeği tattığında da 'tuzluluk' kavramını öğrenmiş olacaktır.

Öte yandan, kişinin ilgi ve bilgi alanı arttıkça görme açısı ve görme alanı da genişleyecektir (Sekman: 2001). Bunun için gözlem yeteneğini geliştirmekle, ilgi ve bilgi alanının geliştirilmesi birbiriyle bağlantılıdır. İlgi ve bilgi alanının genişletilmesi, gözlem gücünü de artıracaktır.

Duyu ve Gözlem

Günlük hayatı incelediğimizde, görme ve işitme organlarımızı diğer duyu organlarından daha fazla kullandığımızı görürüz. İnsanlar, kültür ve uygarlıklarını büyük ölçüde görme ve işitme organı üzerine kurmuşlardır. Dilin oluşumunda da görme ve işitme duyularının katkısı çoktur. Eğer işitme ve görme olmasaydı, dil, günümüzdeki etkinliğine ulaşamazdı. Görme ve işitme organlarının insan hayatındaki öneminden dolayı bunlar, "birinci duyu organları" şeklinde de de adlandırılmaktadır.

Çevreden gelen uyarıcıları algılayan organlar duyu organlarımızdır. Psikologlar beş duyu organımıza ek olarak iki duyunun daha varlığından bahsetmektedirler. Bunlar, hareket algılamasını sağlayan kas eklem yerlerindeki kinetik alıcılar ve denge duygumunu veren içi kulaktaki yarım-daire kanallarında bulunan alıcılardır.

Duyum, alıcı organların çevredeki enerjinin etkisiyle uyarılması sonucu ortaya çıkan nörofizyolojik süreçlere verilen addır. Algı ise, duyu verilerini örgütleyip yorumlayarak çevremizdeki nesne ve olaylara anlam verme sürecidir (Cüceloğlu; 2000: 98-103).

Öğrenmenin temeli algıdır. Duyu organlarımız algının araçlarıdır. Algı, duyuların anlamlı bütünlere dönüşmesidir. Çevremizdeki uyarıcılardan alınan uyarılar duyular olarak beyne gider. Bu duyular birleşerek anlamlı bir bütün olan "algı"yı meydana getirirler. Algıların birleşmesi sonucu ise anlamlı kavramlar oluşur. Böylece çevremiz, çevremizdeki olaylar, varlıklar hakkında bilgi sahibi oluruz. Kavramların birbirleriyle ilişkisini anlar, yorumlar, problemleri çözer, yeni gerçekleri öğrenmek için zihinsel faaliyetler içerisine gireriz.

Algılama sürecinde, insanın daha önceki yaşantıları ve deneyimleri çok önemli bir yer tutar. Bir anlamda, her algılama olayı, gelen duyusal verilere dayanılarak, dış

dünyayla ilgili oluşturulan bir kuramdır. Gelen ilk verilere göre oluşturulmaya başlanan kuram, sonraki verilerden hareketle ya kuvvetlenir ya da yerini başka bir kurama bırakır. Bu aşamadan sonra gelen veriler ise kuramı sürekli kuvvetlendirir ve kişiyi bir sonuca götürür.

Her birey, kuramını kendi yaşantısı ve deneyimlerine göre kurar. Bu açıdan algı, son derece öznel bir süreçtir. Çevreden gelen uyarıların kişilerde farklı şekillerde yorumlanması da bundan kaynaklanmaktadır. Algılama sırasında beyin, kişinin içinde bulunduğu durumdan beklentilerini, geçmiş yaşantılarını, diğer duyu organlarından gelen başka duyuları, toplumsal ve kültürel etkenleri göz önünde bulundurur. Gelen duyuları seçme, bazılarını ihmal edip bazılarını kuvvetlendirme, boşlukları doldurma ve beklentilere göre anlam verme bu aşamada olur. Deprem anını yaşamış bir kişinin, caddeden geçen kamyonun oluşturduğu sarsıntıyı deprem zannetmesi, önceki yaşantının algıyı etkilemesine tipik bir örnektir.

Gözlem ve Öğrenme

Albert Bandura tarafından geliştirilen “gözlem yoluyla öğrenme” kuramı, öğrenmeyle ilgili kuramların birçok kavramını benimsemektedir. Ancak Bandura, davranışçıların üzerinde durduğu gözlenebilen davranışların yanı sıra, zihinsel süreçlere de yer vermektedir. Gözleyerek öğrenme, bir kişinin yalnızca, diğer kişinin etkinliklerini veya çevresindeki olayları gözlemlemesi ve taklit etmesi değil, çevredeki olayları bilişsel olarak işlemesiyle kazandığı bilgilerdir. Etkileşimci yaklaşımı benimsemiş olan gelişim psikologları bilgiye dayalı gelişimi şu şekilde ifade etmektedirler: “*Bilgiye dayalı (Bilişsel) gelişim: Fiziksel olgunlaşma, deneyim, toplumsal etkenler ve dengelenmedir*” (Aktaran: Küçük, 1998: 47).

Bandura, öğrenmede düşüncenin önemini ortaya koymakta ve taklidin, gözleyerek öğrenmenin çocukların öğrenmesindeki yerine işaret etmektedir. Bunun yanında şartlanma yoluyla öğrenmeyi açıklayan psikologları, öğrenmede düşünmeye yer vermedikleri için de eleştirmektedir. Buna göre gözleyerek öğrenme, özellikle çocukların çevrelerindeki yetişkinlerin davranışlarına, etrafta olup biten olaylara bakarak yeni bilgiler öğrenmesidir. Öğretmen sınıfta bir söze, bir harekete gülümserse; öğrenciler de öğretmenle birlikte güler. Çocuklar sınıfta veya başka bir yerde aynı veya benzer bir durumla karşılaşırlarsa gülme davranışını gösterebilirler. Vygotsky'e göre birey, karşılaştığı yeni durum ve nesnelere algılandıkça, nesne ve durumlarla kendisi arasında bir etkileşim kurmak yerine daha çok dış koşulların ve rehber konumundaki öğretmenlerin yardımına başvurmaktadır (Dilek, 2000). “*Çocukların nesnelere ilgili geliştirdikleri imajları zihinsel gelişim merkezli yaklaşımlarla açıklamaya çalışan gelişimciler bu durumun daha çok dış koşullarla bağlantılı olduğu anti-teziyle katılmayan Vygotsky'nin yaklaşımı eski Yunan filozoflarının da ekseriyetle üzerinde birleştiği bir konudur. Eski Yunan filozofları çocukların nesnelere karşısında geliştirdikleri imajların daha çok dünya*

ile ilgili unsurlar aracılığıyla açıklanabileceğini ifade ediyorlardı" (Ensar, 2002: 22).

Toplumda birçok sosyal davranış, başkalarını gözleyerek de öğrenilir. İnsanlar başkalarının davranışlarını ve bu davranışların etkilerini izleyerek benzer şekilde hareket ederler. Model alınan örneklerle bakılarak birçok beceri elde edilebilir (Fidan, 1996). Dil kazanımıyla ilgili süreçleri açıklamaya çalışan yaklaşımları incelediğimizde bu durumu açık bir şekilde gözlemlemek mümkündür. Örneğin, **Davranışçı Görüş** çocukların sözel davranışları, çevrelerinde göze çarpan başka kimselerce seçmecî bir biçimde ödüllendirildiği için öğrendiğini savunmaktadır. Yine, **Sosyolinguistik Görüş** çocukların sosyalleşmek ve başkalarının davranışını yönlendirmek için dil öğrendiklerini; **Etkileşimci Görüş** ise bebeklerin konuşma öğrenmeye hazır olduklarını ve çevrenin onlara konuşma öğrettiğini savunur. (Özbay, 2001).

Aslında gözlem - dil becerileri ile ilgili, sözü edilen görüşlerin her birinin doğru bir noktaya temas etmiş olduğunu söylemek mümkündür. Sözel davranış, çevrenin etkisiyle; herhangi bir sözün fonksiyonu, kullanımı ve meydana getirdiği etkinin gözlemlenmesi sonucu taklit edilerek kazanılmaktadır. Sosyalleşme, doğal bir ihtiyaçtır. Dil ise sosyalleşmenin en temel araçlarından biri olduğu kadar sonucudur da. Birey, dil becerileri, özellikle konuşma, dinleme ve yazma, sayesinde sosyalleşmektedir. Aynı zamanda sosyalleşmenin sonucu olan iletişimin en temel vasıtasının da dil becerileri olduğu söylenebilir. Çocukların dil öğrenmeye, dil becerilerini kazanmaya hazır oldukları da doğru bir tespittir. Çevresindekilerin kendi aralarındaki veya kendisiyle geçen sözel ilişkilerini gözlemleyen çocuk, dil becerilerini kazanma ihtiyacı duyar. Çevresindeki bir nesne veya olayla ilgili sözcükleri öğrenmek için çocuğun defalarca 'bu ne?' gibi sorular sorduğuna sık sık rastlanır. İleriki yaşlarda bilgi edinme, duygu ve düşüncelerini aktarma ihtiyacı arttığından, dil becerilerinin yeri daha da belirginleşir ve önem kazanır. Artık çeşitli konuşma ve yazma etkinliklerine başvurulur, değişik dinleme ve okuma türleri gelişir.

Gözlem Yoluyla Öğrenmenin Evreleri

Gözlem yoluyla öğrenmenin dört evresi bulunmaktadır.

Dikkat: Gözleyerek öğrenmenin ilk evresi dikkattir. Öğrenmede dikkatin seçiciliği büyük önem taşır. Çocuğun veya yetişkin bir kişinin, gözlediği davranışı algılaması ve kavraması dikkatini o davranış üzerine yoğunlaştırmasına bağlıdır. Dikkat, modele bakarak öğrenme eylemini hazırlayan ilk ve en önemli basamaktır. Çocuğun ilgi ve ihtiyaçları, davranışın sonunda pekiştirilmesi, model olan kişiye verilen değer, hayranlık duyma gibi faktörler dikkati etkileyen unsurlardır. Öğretmenlerin öğrencilere model olabilmek için, öncelikle yeni, farklı, renkli etkinliklerle ve konuşmalarla onların dikkatlerini toplamaları gerekir. "Burası

konunun ana fikrini oluşturuyor.”, “Şimdi üzerinde duracağımız konu, sonrakileri anlamak açısından çok önemlidir.” gibi ifadeler dikkatin istenen noktaya çekilmesinde yardımcı olabilir.

Öğrenmede Dikkatin Önemi

Meşhur tabiatçı Agasiz yeni gelen öğrencilerden birine ödev verir. Agasiz bir kavanozdaki balığı öğrencinin önüne koyar ve kendisi tamam diyene kadar balıkla ilgili bir rapor hazırlamasını ister. Öğrenci kendi deyişiyle bu sıradan balığı yarım saat inceleyip bir rapor yazar fakat hocası henüz tamam dememiştir. Saatler geçer ve balıkla ilgili bilgileri biraz daha artar. Bunak, geri kafalı ihtiyar diye içinden geçirerek Agasiz'e kızar. Bu arada can sıkıntısından balığın pullarını, kılçıklarını sayar, resmini yapar, gözbebeğinin olmadığını fark eder. Hocası döndüğünde öğrencinin raporuna bakar, ama hayal kırıklığına uğradığını belirterek çıkar gider. Öğrenci, cesaretini yenileyerek gözünden kaçan ayrıntıları gözler ve üçüncü günün sonunda dikkatli gözlem yapma ve ayrıntıları kavrama becerisini kazanır. Yıllar sonra yüksek mevkilere eriştiğinde “O ders aldığım en iyi zooloji dersi idi.” der (Selçuk; 2000: 155).

Ne kadar iyi bir gözlemci olunursa, o kadar iyi bir “anlama becerisine” sahip olunur. Bakılan şeyi anlamak, kavramak, algılamanın temel prensibidir. Algılamanın zayıf olması, kavrayışın da zayıf olduğu anlamına gelir.

Başarıda algılamanın yüksekliği önemlidir. Algılamanın sırrı gözlem yapmaya dayanır. Başarılı bir gözlem için ise dikkat etmeyi bilmek gerekir. “**Dikkat etmek**” sonradan kazanılabilecek bir beceridir. Başta Türkçe öğretmenleri olmak üzere, tüm öğretmenlerin derslerinde, ilkokuldan itibaren öğrencilerin dikkatlerini geliştirici çalışmalar yapmaları gerekir. Birbirine benzer şekiller veya resimler arasındaki benzerlikleri, farklılıkları buldurmak gibi çalışmalar, çocuklar açısından hem eğlendirici hem de dikkat geliştirici çalışmalardır. Dikkati gelişmiş öğrencilerin algılamaları, dolayısıyla da kavrayışları gelişecektir.

Karpuzun tarlada yetiştiğine dikkat etmeyen ya da bu konuda gözleme dayalı bilgisi olmayan bir çocuk, bahçelerine ağaç dikmeyi düşünen babasından, “Karpuz ağacı dikelim.” diye istekte bulunabilir.

Hatırda Tutma: Bu evrede gözlenen davranışla ilgili semboller kodlanarak, bunlar bilişsel olarak örgütlenir. Daha sonra zihinde o konuyla ilgili örgütlenmeler tekrar edilir. Tekrar açık ya da örtülü şekilde olabilir. Bir davranışın, işlemin fiziksel olarak deneme için kısmen uygulanmasına açık tekrar; davranışın zihinden, hayal edilerek tekrarlanmasına ise örtülü tekrar denir. Gözlenen bilgiler ve durumlar genelde sözel ya da tasarım hâlinde saklanır. Tasarım olarak saklananlar modelden elde edilen yaşantının depolanmış resimleri gibidir. Görsel bilginin sözel bilgiye çevrilmesi, bilginin saklanması ve hatırlanmasını kolaylaştırır. Davranışı yöneten

süreçler temelde sözeldir. Gidilecek bir yerin tarifinde yalnız görsel imgeye dayanmak yerine sağa sola dönüşler ve gidilecek mesafe belirtilerek görsel bilgi sözel bilgiye çevrilir ve böylelikle gidilecek yerin tarifi kolaylaştırılmış olur. İnsanlardaki sembolleştirme kapasitesi birçok davranışın gözlem yoluyla öğrenilmesini mümkün kılmıştır.

Davranış Oluşturma: Gözlem yoluyla öğrenilen bir davranışın gerçekleşebilmesi için öğrencinin gerekli psiko-motor becerilere sahip olması gerekir. Kişi, gözlediği birçok davranışı kazanamayabilir. Bu, olgunlaşmaya, kasların koordinasyonuna ve daha önce kazanılmış becerilerin niteliğine bağlıdır. Modele bakarak öğrenmenin gerçekleşebilmesi için gözlenen hareketlerle ilgili olarak kişide yaşantıların olması gerekir. Çocuğun / kişinin bu tür yaşantılara sahip olmasının yanında gözlenen hareketi yapmaya istekli olması da şarttır.

Güdülenme: Modele bakarak öğrenme sürecinde kişinin gözlediklerini yapmaya değer bulması ve davranışı yapmak istemesi büyük önem taşır. Gözlediği modelin hareketi pekiştirilmişse, o kişide "kendisi de aynı şekilde hareket ederse pekiştirilecektir" düşüncesi oluşur. Bu düşünce, öğrenmeyi harekete dönüştürme konusunda özendirici rol üstlenir (Fidan, 1996; Selçuk, 2000).

Gözlem yoluyla öğrenmenin en belirgin özelliklerinden biri etkililiğidir. Davranış uzun süreye ihtiyaç olmadan insanın zihnine yerleşir. Özellikle sosyal becerilerin öğrenilmesi için tekrara fazla gerek duyulmaz. Karmaşık becerilerde ise hareketin kavranması için bölümlere ayrılıp tekrar edilmesi gerekir (Fidan, 1996).

Eğitimde Gözlem

Eğitim ve öğretimde gözlem, nesnelere ve olayları tabii şartları içerisinde plânlı ve dikkatli bir biçimde kavrama faaliyetidir.

Çocukta var olan gözlem, inceleme ve araştırma yeteneği, bilinçli, dikkatli ve bir plâna göre yaptırılırsa, çocuktaki bu yetenek zamanla gelişir. Gözlediği varlıklar ve olaylarla ilgili doğru algılar kazanmaya başlar.

Her işte olduğu gibi gözlemde de plânsız ve programsız davranmak hiçbir işe yaramaz. Aslında böyle bir durumda gözlem yapmaktan bile bahsedilemez. Bazen bakarız ama görmeyiz. Görebilmek için dikkat etmek gerekmektedir. Özellikle çocukların duyu organları gelişme hâlinde olduğu için, yaptıkları gözlemlerdeki algılamaları hatalı olabilir. Bu bakımdan, alt sınıflardan itibaren çocuğun seviyesine uygun, plânlı ve dikkatli gözlem çalışmaları yaptırılmalıdır.

Gözlem, eğitim-öğretim çalışmalarını kitaba bağımlılıktan ve sınıf ortamından kurtarmakta, daha kalıcı bilgi edinilmesine yardımcı olmaktadır. Gözleme katılan duyu organı sayısı ne kadar fazla olursa öğrenilen bilginin kalıcılığı da artmaktadır. Eğitimde gözlem, kişiye çok şey kazandırır. Gözlemin yararlarından birkaçı şöyle sıralanabilir:

- a. Daha çok duyu organının öğrenmeye katılmasını sağlar.
- b. Kişinin yakın çevresini daha iyi tanımasını sağlar.
- c. Eşya, olay ve varlıkların doğrudan kendilerinden bilgi edinilmesini sağlar.
- d. Ders konularının yakın çevreden sağlanmasına imkân tanır.
- e. İyi bir gözlemci olmayı sağlar.
- f. Öğretimin sınıf dışında da gerekli olduğunu hissettirir.
- g. Okul-çevre ilişkilerini geliştirir.

Bir kişinin gözlem gücü gelişmişse, o kişi izlediği bir oyunun ana fikrini rahatlıkla kavrayacak, karakterlerin fizikî ve psikolojik yapılarını değerlendirebilecektir. Böylelikle o oyunun yazılma ve sahnelenme amacının ne olduğu ve konusu hakkında da düşünce sahibi olabilecektir.

Dil Becerilerinin Kazanılmasında Gözlem

Dört temel dil becerisi içinde yer alan ve anlama ile ilgili beceriler olan "okuma" ve "dinleme"yle birlikte değerlendirilmesi gereken hususlardan biri de "gözlem" konusudur. Dinleme ve okuma becerilerinin edinilmesi ve kullanılmasında da "gözlem"den yararlanır. Zira, gözlem, kişiye yüzlerce kelime, deyim, mecaz vs. kazandırır. Böylece kişinin okumasına da dinlemesine de güç katar. Ama gözlemden yararlanma sadece bununla sınırlı değildir. Çevremizde olup biten olayları anlamada, nesnelerin yapısını, işlevini kavramada ve daha birçok konuda "gözlem" bize yardım eder. İnsanın, yaşadığı dünyayı anlamasında, çevresini gözlemlemesi çok önemli bir yer tutar.

Türkçe Eğitim Programı'nın genel amaçlarında da bu konu "Öğrencilere, görüp izlediklerini, dinlediklerini, okuduklarını tam ve doğru olarak anlama gücü kazandırmak" şeklinde yer almaktadır (Tebliğler Dergisi, 1981: 327). Kişilerin görüp izlediklerini, dinlediklerini, okuduklarını tam ve doğru olarak anlayabilmelerinde, birinci derecede etkili olan unsur, temel dil becerilerini kullanabilme durumlarıdır. Gözlem yeteneği gelişmiş bir insan bu sayede temel dil becerilerini geliştirme ve zenginleştirme imkânına da sahip olacaktır.

İnsanın hayatta karşılaştığı her durumun (sözel veya görsel) kendi içinde bir anlam bütünlüğü mevcuttur. Anlaşma aracı olarak kullandığımız en temel varlık olan dil, karşılaşılan anlam bütünlüklerini kavramamızda bize yardımcı olur. Gözlem, hayatın her anında karşılaşılan durumları ve olayları anlamada son derece önemlidir. İşte bunun için ilköğretimin ilk sınıflarından itibaren öğrencilerin gözlem becerilerinin geliştirilmesi konusu üzerinde önemle durulmalıdır.

Gözlem gücü gelişmiş bir öğrenci dinlediği bir konuşmanın bölümlerini daha rahat kavrayacak, konuşmacının ifade etmek istediklerini kolayca anlayabilecek; varsa konuşmadaki çelişkileri fark edebilecektir. Böyle birinin tecrübe ve

yaşantıları, dinlediklerini daha iyi kavramasına, yorumlayıp değerlendirme yapmasına katkıda bulunur. Buradan hareketle gerekli yerlerde sorular sorarak konunun daha net ve doğru anlaşılmasına katkı sağlanmış olacaktır.

Gözlem gücünün gelişmesi, okunan metinde ifade edilen hususların daha net olarak kavranmasını sağlar. Okunan metnin ana fikrinin ve yardımcı fikirlerinin tespitinde gözlem gücünün gelişmiş olması önemlidir.

Çevresinde olan bitenleri gözlemleyen ve bunları anlamlandırmaya çalışan bir kişi, olaylar arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları da rahatlıkla ortaya koyabilecektir. Ayrıntıları görebilmek, anlamının yanında kişinin anlatım becerilerini de zenginleştirir. Ayrıntıları gören kişi, kendisine verilen konuların detaylarına inerek yüzeysellikten kurtulur. Gözlem becerisi gelişmiş, ayrıntıları görebilen kişiler yazılı ve sözlü anlatımlarında daha başarılıdırlar.

Dil bilgisi kuralları, çoğu zaman öğrenciler tarafından çok soyut bulunur. Bu soyut konular arasında var olan küçük farkların öğrenciler tarafından kavranması da zor olmaktadır. Gözlem gücünün gelişmiş olması, dil bilgisi öğretimi sırasında karşılaşılan güçlüklerin aşılmasında hem öğretmene hem de öğrencilere katkı sağlayan bir husustur.

Dil bilgisi kurallarının bilinmesi kadar bu kuralların sözlü ve yazılı anlatım çalışmalarında kullanılması da gerekir. Gözlem becerisi gelişmiş, ayrıntıları ve farklılıkları görebilen birey, bilgisini beceri hâlinde ortaya koyarken bu ayrıntılara ve farklılıklara dikkat edecek, yanlışlıklardan kaçınarak dili doğru kullanacaktır.

Kısacası gözlem gücünü geliştirme yönündeki çalışmalara ilkokuldan itibaren başlanmalı, eğitim ve öğretim kademelerinin tamamında bu konu üzerinde durulmaya devam edilmelidir. Kendisini geliştirme çabası içerisinde olan her insanın da hayatı boyunca çevresini gözlemlemeye devam etmesi gerekir.

Sonuç

İnsanın yeryüzündeki amacı, karşılaştığı sorunları aşmak, olumsuzlukları ortadan kaldırıp yerine güzellikler getirmek; sağlıklı, mutlu, başarılı bir şekilde nesilden nesle iletişimi ve ilerlemeyi sağlamaktır. Bütün bunları yapabilmesi için, kendinden önceki insanların tecrübelerinden, birikimlerinden, bıraktıklarından yararlanması ve bunları geliştirerek kendinden sonraki nesillere aktarması gerekir. Bunun için de anlama ve anlatma yeteneğini azamî şekilde kullanmalıdır. Anlama yeteneğini en üst düzeyde kullanmasına yardımcı olacak her türlü araç onun için son derece hayati bir öneme sahiptir.

Kişi, kendisini, çevresini, çevresindeki nesne ve olayları, yaşadığı dünyayı, iyi bir gözlem becerisi sayesinde anlamalı; anladığı şeyleri, yine gözlem sayesinde kendini daha iyi ve doğru bir biçimde ifade etmek suretiyle iletişim kurabilmeli, böylece hayatı kolaylaştırmalı, güzelleştirmelidir.

Kaynakça

- CÜCELOĞLU, Doğan. (2000). **İnsan ve Davranışı**. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- DİLEK, Dursun. (2000). *Öğrencilerde Tarih Düşüncesinin Gelişimi: Tarih Derslerinde Öğrenme ve Anlama*. **Milli Eğitim Der.**, (145).
- ENSAR, Ferhat. (2002). **İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metin Altı Soruları Üzerine Bir İnceleme**, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- EYUBOĞLU, İ.Zeki. (1995). **Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü**. İstanbul: Sosyal Yayınları.
- EYUBOĞLU, İ.Zeki. (1989). **Türkçe Kökler Sözlüğü**. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- FİDAN, Nurettin. (1996). **Okulda Öğrenme ve Öğretme**. Ankara: Alkım Yayıncılık.
- KÜÇÜK, Salim. (1998). **Şehirleşmenin İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin Okuma-Anlama Becerisine Etkileri**. Ankara: Gazi Ün. Sos. Bil. Enst. Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- ÖZBAY, Murat. (2001). *O-6 Yaş Grubu Çocuklarındaki Dil Gelişiminin Türkçe Öğretimi Açısından Önemi*. **Bilgi**, (17).
- SEKMAN, Mümin. (2001). **Kesintisiz Öğrenme**. İstanbul: Alfa Yayınları.
- SELÇUK, Ziya. (2000). **Gelişim ve Öğrenme**. Ankara: Nobel Yayınları.
- TDK Türkçe Sözlük. (1988). Ankara:TDK Yayınları.
- MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI. (26 Ekim 1981) *Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitimi Programı*. Tebliğler Dergisi, (2098).
- TOMPKINS, Gail E. (1998). **Language Arts Content and Teaching Strategies Merrill**. New Jersey: an imprint of Prentice Hall.